

MARTIN KONVIČKA

STRUCTURELE TOEKOMST, PREDICTIES, NATIJDIGHEID
EN EMERGENTE GRAMMATICA: EEN BIJDRAGE TOT
DE DISCUSSIE OVER PANCHRONIE*

A b s t r a c t. In dit artikel onderzoek ik twee theoretische concepten met betrekking tot de aard van grammaticale structuren. Ten eerste bespreek ik het begrip panchronie als een niet-reductief alternatief voor de structurele dichotomie van diachronie versus synchronie. Ten tweede introduceer ik een emergentistische benadering van taal die de idee van taal als een statisch, stabiel systeem verwerpt. Daarna laat ik zien hoe een panchronische taalvisie de emergentistische benadering ten goede komt. Hierbij zal ik het belang van structurele posterioriteit benadrukken die in traditionele grammaticamodellen vaak wordt verwaarloosd en in emergentistische alleen geïmpliceerd. De opkomende aard van de taal, zoals ik ga aanvoeren, kan alleen worden beschreven als ook rekening wordt gehouden met structurele voorspellingen van de sprekers. Afgezien van het combineren van de structurele anterioriteit, d.w.z. diachronie, en structurele contemporaneïteit, d.w.z. synchronie, moet ook rekening worden gehouden met de structurele posterioriteit. In dat geval bouwt elke spreker in elke uitspraak voort op vroegere taalkundige ervaring en vormt daardoor, in zekere mate, toekomstige uitspraken.

Trefwoorden: panchronie; diachronie; synchronie; emergence grammatica; voorspellingen; structurele posterioriteit.

PhDr. MARTIN KONVIČKA is assistent-in-opleiding bij de vakgroep Engels van de Freie Universität Berlin; correspondentie-adres: Institut für Englische Philologie, Freie Universität Berlin, Habelschwerdter Allee 45, 14195 Berlin, Duitsland; e-mail: martin.konvicka@fu-berlin.de

* Voor hun bijdrage aan de definitieve versie van dit artikel wil ik mijn dank aan de deelnemers van het 17e *Norddeutsches Linguistisches Kolloquium* in Hamburg (31 maart – 2 april 2016) betuigen en aan de deelnemers van *Neerlandistische ontmoetingen – Trefpunt Lublin: Colloquium van doctorandi en habilitandi neerlandistiek* te Lublin (19–21 mei 2016). Bijzondere dank gaat uit naar Markéta Kluková (Palacký Universiteit te Olomouc) en twee anonieme beoordelaars voor hun kritische lezing van het manuscript. Alle overblijvende fouten en vergissingen zijn vanzelfsprekend uitsluitend mijn eigen verantwoordelijkheid.

1. EEN KORTE GESCHIEDENIS VAN HET BEGRIP *PANCHRONIE*

Panchronie wordt meestal als een alternatief voor de oude structuralistische dichotomie *diachronie-synchronie* gehanteerd. Helaas, vreest Stolz (1991, 53), wordt de term vaak als “ein modisches Schlagwort ohne allzu konkrete Inhaltszuweisungen” gebruikt. Precies om die reden wordt in het eerste deel van deze bijdrage op de wetenschapsgeschiedenis van de panchronie ingegaan.

Een systematisch overzicht en een bespreking van verschillende perspectieven op panchronie tijdens de 20^e eeuw biedt ook Stolz (1991). Zijn artikel verscheen echter nog vóór de grote bloei van grammaticalisatie-studies in de jaren negentig. Behalve een korte discussie in Heide, Claudi & Hünemeyer (1991) kon daarom Stolz op deze ontwikkelingen niet reageren. In dit opzicht probeert de onderhavige bijdrage deze achterstand in te halen. Wat de motivatie voor het gebruik van de term *panchronie* betreft, schrijft Stolz (1991, 53) dat het vaak om “eine fachpsychologisch motivierte Reaktion auf frühere Konventionen” gaat maar dat “ganz offensichtlich noch ein explizit ausgearbeitetes Programm” ontbreekt.

Met beide aspecten wordt in deze tekst rekening gehouden. Ten eerste worden de taalwetenschappelijke conventies belicht waartegen de panchronie zich richt. Ten tweede wordt geprobeerd een inhoudelijk programma te schetsen voor het panchronie-begrip binnen het kader van het grammaticalisatie-onderzoek. Met name wordt de tot nu toe onvoldoende besproken vraag van de structurele toekomst binnen een panchron model behandeld.

Onder de termen *structurele toekomst* of *natijdigheid* wordt in deze bijdrage naar nog niet gerealiseerde taaluitingen en naar de vorm van het nog niet gerealiseerde taalsysteem verwezen. De structurele toekomst (natijdigheid) wordt hier begrepen als een probabilistische (vgl. predicties) aanvulling op de twee dimensies van het structurele verleden (voortijdigheid) en het structurele heden (gelijktijdigheid).

In de *Cours linguistique générale* (De Saussure 1916), de hoeksteen van het structuralisme, wordt een principiële onderscheiding gepostuleerd tussen een synchrone en een diachrone visie op taal.¹ Terwijl de diachrone taalwetenschap zich met de ontwikkeling van talige systemen bezighoudt, is het doel van de synchrone taalwetenschap het analyseren van een talig systeem op een gegeven moment in de tijd.

---

¹ Hoewel de tweedeling inderdaad pas in de *Cours* (De Saussure 1916) geïntroduceerd wordt, zegt Christie (1982, 1) — zonder concrete verwijzingen — dat de notie ouder moet zijn.

In dit verband worden in de *Cours* (De Saussure 1916, 118) twee assen onderscheiden: de as van gelijktijdigheid en die van opeenvolging. Er wordt met andere woorden een onderscheid gemaakt tussen een bepaalde toestand (*heden*) en de ontwikkeling die tot een bepaalde toestand leidt (*verleden*). Op de as van gelijktijdigheid (*synchronie*) kunnen taalkundigen alle elementen van het taalsysteem bestuderen die op een gegeven moment bestaan. Op deze manier kunnen de complexe samenhangen tussen de individuele elementen onderzocht worden. Daarentegen kunnen taalkundigen op de as van opeenvolging (*diachronie*) de historische ontwikkeling van één gekozen element van het taalsysteem onder de loep nemen. De samenhang van het geanalyseerde element met andere delen van het taalsysteem wordt hierbij buiten beschouwing gelaten.

De twee structuralistische perspectieven betekenen dat de temporele dimensie in het geval van het taalsysteem of geheel genegeerd wordt of voor een specifiek deel van het taalsysteem wél geïntegreerd wordt. Afgezien van deze twee perspectieven wordt in de *Cours* (De Saussure 1916, 138) bovendien de vraag gesteld of er geen ander perspectief mogelijk is. Daarbij is er sprake van aspecten van taal die het karakter van natuurwetten hebben, dat wil zeggen onafhankelijk van de temporele factor gelden. In dat geval zou het geen rol spelen of de taalkundige een fenomeen in zijn historische ontwikkeling, d.w.z. diachroon, of op een gegeven moment, d.w.z. synchron, analyseert. De tijdelijke dimensie zou bij zulke aspecten niet van belang zijn. Als een voorbeeld worden klankverschuivingen genoemd. Het feit dat de uitspraak veranderingen ondergaat is een voorbeeld van een tijdloos fenomeen dat in de *Cours* met de term *panchronie* aangeduid wordt.

Deze oorspronkelijke betekenis van het begrip staat echter relatief ver af van alle andere interpretaties die in dit artikel besproken worden. Stolz (1991, 64) identificeert in totaal zes verschillende interpretaties van *panchronie* in de taalwetenschappelijke literatuur sinds de introductie van het begrip in 1916.

Tabel 1: Verschillende interpretaties van panchronie.

i) identiteit	a) panchronie = synchronie $\neq$ diachronie
	b) panchronie = diachronie $\neq$ synchronie
ii) aanvulling	panchronie $\neq$ synchronie $\neq$ diachronie
iii) doorsnede	panchronie = synchronie $\cap$ diachronie
iv) overkoepeling	panchronie { synchronie + diachronie
v) toevoeging	panchronie = synchronie + diachronie
vi) extern	panchronie synchronie $\neq$ diachronie

In de eerste (i) interpretatie wordt panchronie gepresenteerd als een synoniem van synchronie of van diachronie en daarmee tegenover diachronie of synchronie geplaatst. De tweede (ii) interpretatie ziet panchronie, diachronie en synchronie als drie verschillende perspectieven op taal en ziet ook geen overlappingsen tussen de drie noties. Volgens de derde (iii) interpretatie worden die fenomenen als panchronon benoemd die als overlapping van diachronie en synchronie gelden. Aan dit scenario geven de meeste teksten over grammaticalisatie — vaker impliciet dan expliciet — de voorkeur. Synchrone variatie wordt in deze teksten verklaard als het resultaat van diachrone ontwikkelingen (vgl. Lehmann 1985). In de vierde (iv) interpretatie wordt gepostuleerd dat panchronie een overkoepelende term is die zowel diachronie als synchronie bevat en op deze manier een hoger niveau van abstractie vertegenwoordigt. Het vijfde (v) standpunt interpreteert panchronie als een perspectief dat de synchrone en diachrone visie combineert. De laatste (vi) kijkt op panchronie, geformuleerd in de *Cours*, ziet panchrone processen als ontwikkelingen die buiten het taalsysteem plaatsvinden.

In de *Cours* wordt onder de noemer van panchronie toegegeven dat er universeel geldende krachten, zoals bijvoorbeeld klankverschuivingen, bestaan die wel invloed op het taalmetaal hebben maar niet op het taalsysteem zelf. De radicale tegenpool, bekend onder de naam *emergente grammatica* (Hopper 1987 en 1988), bepleit daarentegen dat taalverandering, dat wil zeggen veranderingen van het taalsysteem zelf, een panchronon karakter heeft. Terwijl panchronie in de *Cours* een onderbelicht aspect is, staat panchronie in een emergent model in het centrum.

In deze bijdrage wordt taalverandering als panchronon verstaan en de benadering die dit feit weerspiegelt wordt hier als *de panchrone visie van taal* aangeduid. Panchronie wordt hier als een aanpak gepresenteerd, om de talige werkelijkheid zo getrouw mogelijk te kunnen beschrijven. Een panchronon model van taal is daardoor in overeenstemming met de resultaten van het moderne grammaticalisatie-onderzoek en houdt rekening met de emergente natuur van de menselijke taal.

Stolz (1991, 66) die zich nauwkeurig met de geschiedenis en de theoretische problemen van panchronie bezighield, stelt in de afsluitende sectie van zijn artikel twee belangrijke terminologische vragen. Ten eerste vraagt hij zich af of wij daadwerkelijk de term *panchronie* nodig hebben. Ten tweede — indien de eerste vraag met ja beantwoord wordt — stelt hij de vraag of, gezien de onenigheid over de inhoud van de term panchronie, een andere

term niet passender zou zijn. Als alternatief stelt hij voor *metachronie* van Hjelmslev (1928) te gebruiken of een geheel nieuwe term te introduceren.²

Nadat in deze sectie de term *panchronie* en zijn geschiedenis besproken werd, zal in de volgende sectie een korte discussie van de dichotomie diachronie-synchronie aan bod komen. Een van de belangrijke aspecten in deze discussie zal de verhouding van diachronie en synchronie tot elkaar zijn.

2. RANGSCHIKKING VAN PERSPECTIEVEN

De *Cours* en deels het structuralisme beperken zich niet tot de simpele vaststelling van de dichotomie tussen diachronie en synchronie, maar gaan in het algemeen ook van een bepaalde hiërarchie tussen beide perspectieven uit. “[I]ls [d.w.z. synchronie en diachronie, MK] n’ont pas une égale importance”, staat hierover reeds in de *Cours* (De Saussure 1916, 131). Deze mening wordt ook in een aantal andere structuralistische werken (vgl. Stolz 1991, 54 *et passim*) herhaald. De rangschikking van synchronie boven diachronie wordt in de *Cours* (De Saussure 1916, 131) op de volgende manier verklaard:

Sur ce point, il est évident que l’aspect synchronique prime l’autre, puisque pour la masse parlante il est la vraie et la seule réalité [...].

Uit het bovenstaande citaat uit de *Cours* blijken enkele conclusies. Ten eerste wordt door de voorrang van de synchronie verondersteld dat de systematische beschrijving van een taal alleen als een beschrijving van de actuele samenhangen tussen de individuele talige tekens zinvol is. In de *Cours* wordt natuurlijk niet ontkend dat ook de historische processen in een taal kunnen worden beschreven maar tegelijkertijd wordt beklemtoond dat zulke beschrijvingen niet het gehele talige systeem vermogen vast te leggen.

² De term *metachronie* wordt hier niet nader besproken. Zoals Stolz (1991, 65) schrijft, zag Hjelmslev (1928) in deze term een mogelijkheid om de beperkende tweedeling diachronie-synchronie te kunnen overbruggen. De term *panchronie* zelf (De Saussure 1916, 138–139) gebruikte Hjelmslev overigens — met enkele verschillen (vgl. Stolz 1991, 57) — ook. Daarom verdedigt Stolz (1991, 65) *metachronie* omdat “man evtl. den Zielen der Panchronisten näher kommen [könnte] als mit dem Begriff Panchronie selber”. De oorspronkelijke (De Saussure 1916) en de moderne interpretaties van *panchronie* kunnen relatief ver van elkaar liggen. Een mogelijkheid om de potentiële problemen te voorkomen, is inderdaad de keuze van de term *metachronie* of van een geheel andere term, zoals Stolz (1991, 65) voorstelt. Aan de andere kant is Hjelmslevs terminologie grotendeels onbekend gebleven en tegelijkertijd lijkt de oorspronkelijke interpretatie van *panchronie* uit de *Cours* niet bijzonder sterk verspreid te zijn. Daarom wordt in het onderhavige artikel de frequentere term *panchronie* gebruikt.

Ten tweede wordt geclaimd dat de sprekers geen toegang tot vroegere stadia van hun taal hebben en uitsluitend dat ene synchrone systeem kennen. Dezelfde argumentatie duikt ook bij Hjelmslev (1928, 59) op die schrijft dat “l’aspect synchronique est le plus important, car il est la vraie et la seule réalité”.

De strikte tweedeling tussen diachrone en synchrone taalkunde wordt al relatief vroeg bekritiseerd. Reeds een jaar na de publicatie van de *Cours* schreef Schuchardt (1917, 4) in zijn recensie over deze structuralistische dichotomie de volgende afwijzende woorden:

Das kommt mir so vor, wie wenn man die Lehre von den Koordinaten in eine von den Ordinaten und eine von den Abszissen spaltete. Ruhe und Bewegung (diese im weitesten Sinne genommen) bilden wie überhaupt so bei der Sprache keinen Gegensatz; nur die Bewegung ist wirklich, nur die Ruhe ist wahrnehmbar.

Later draait Paul (1920) de structuralistische argumentatie in de inleiding van de vijfde uitgave van zijn *Prinzipien der Sprachgeschichte* om. Paul (1920, 20) ontkent niet het synchrone perspectief per se, maar ziet het diachrone perspectief als de enige mogelijke wetenschappelijke methode:

Es ist eingewendet, dass es noch eine andere wissenschaftliche Betrachtung der Sprache gäbe, als die geschichtliche. Ich muss das in Abrede stellen. Was man für eine nichtgeschichtliche und doch wissenschaftliche Betrachtung der Sprache erklärt, ist im Grunde nichts als eine unvollkommene geschichtliche, unvollkommen teils durch Schuld des Betrachters, teils durch Schuld des Beobachtungsmaterials.

Hoewel de dichotomische opvatting van taalwetenschap tot nu toe algemeen geaccepteerd wordt,³ bleven ook later kritische stemmen niet uit. Zo schrijft Jakobson, zelf een van de grote structuralisten, dat de gelijkstelling van diachronie met dynamiek en synchronie met stabiliteit misleidend is. In plaats daarvan stelt Jakobson (1962, 53) een zeer modern concept van *dynamische synchronie* voor:

[I]n Wirklichkeit [ist] die Synchronie gar nicht statisch [...]: Veränderungen sind immer im Gange und bilden einen Bestandteil der Synchronie.

---

³ Christie (1982, 1) gaat zelfs zo ver door te zeggen dat “[t]he distinction between synchrony and diachrony is one of the sacred dogmas of our discipline.”

Dat is volgens Jakobson de ware realiteit van de sprekers en niet de statische synchronie zoals in de *Cours* gepostuleerd wordt. Diens interpretatie laat Jakobson weliswaar als nodig toe, maar hij benadrukt tegelijkertijd dat het enkel om een theoretische abstractie gaat. Een soortgelijke aanzet die beide perspectieven op taal gebruikt en niet het ene of andere als onbelangrijk en onwetenschappelijk afslaat, formuleert ook Kiparsky (1968). Op zoek naar een adequate formulering van de grammaticale regels in het kader van de Chomskyaanse generatieve — eigenlijk radicaal structuralistische — grammatica, bespreekt hij het probleem van de negatieve invloed van talige performantie op de studie van talige competentie (vgl. Chomsky 1965, 3). Kiparsky (1968, 174) vindt de oplossing van het probleem in de studie van taalverandering:

What we really need is a window on the form of linguistic competence that is not obscured by factors like performance, about which next to nothing is known. In linguistic change we have precisely such a window.

In een soortgelijke richting gaat ook Sperber (1960, 252) in zijn pleidooi voor een intensieve samenwerking tussen diachronie en synchronie (in zijn terminologie als *historical* en *descriptive linguistics* aangeduid):

Thus descriptive and historical linguistics must work together; otherwise, neither of them will work. What we want is the closest possible cooperation between the users of both methods, not the erection of a sound-proof wall between them. Whoever insists that either one of these methods is by its nature superior to the other is just giving the strait-jacket another twist.

De noodzakelijkheid van samenwerking niet alleen van de diachrone en synchrone taalwetenschap maar ook van andere wetenschappelijke disciplines om talige fenomenen te verklaren, is ook door Christie (1982) benadrukt. Dat wat hij zelf *panchrone taalkunde* noemt, betitelde Stolz (1991, 63) als “[das] programmatische [...] ‘anything goes’.” Hoewel Christies aanpak met de andere hier genoemde vergelijkbaar en grotendeels ook compatibel is, gebruikt hij de term *panchronie* op een heel losse manier. Hij verstaat onder *panchronie* een interdisciplinaire aanpak om talige fenomenen te kunnen verklaren. Daarenboven zegt Christie (1982, 7) zelf dat hij afstand doet van de notie van *panchronie* in de *Cours* (De Saussure 1916) of bij Hjelmslev (1928). Daarom is het zeker gerechtigd dat Stolz (1991, 63) de retorische vraag stelt of de term *panchronie* in het geval van Christies benadering überhaupt passend is.

Ook meer dan honderd jaar nadat de oude dichotomie min (Jakobson 1962; Kiparsky 1968) of meer (Schuchardt 1917; Paul 1920; Sperber 1960) sterk bekritiseerd werd, blijft de taalkunde nog steeds in de *gevangenis van de dichotomieën* steken, zoals Keller (1990) het noemde.⁴ In deze context is het belangrijk om te onderstrepen dat de structuralistische tweedeling geen betrekking heeft op onderscheidingen in de taal als het object van de taalwetenschap, maar alleen op de methode van de taalkundigen om dit object te kunnen analyseren. Voor de verwisseling van beschrijving en object van beschrijving waarschuwde onder andere Coseriu (1974, 13):

So ist also die fälschlicherweise auf die Ebene des Objekts übertragene Saussuresche Antinomie nichts anderes als der Unterschied zwischen Beschreibung und Geschichte, und in diesem Sinne hat sie — außer der Terminologie — nichts Saussuresches und kann weder übergangen noch für nichtig erklärt werden, da sie begrifflich notwendig ist.

Coseriu's opmerking is in ieder geval juist: met de onderscheiding tussen methode en object moet altijd rekening gehouden worden. De vraag naar de geschiktheid van de methode van beschrijving blijft echter hierdoor onbeantwoord. Daarom zullen hierna twee voorstellen kort gepresenteerd worden die op deze open vraag gericht zijn zodat in de volgende paragrafen de functie van de structurele toekomst in zo'n dynamisch of — om de terminologie van Hopper (1987) te gebruiken — emergent model van taal verduidelijkt kan worden.

Een van de manieren om uit deze dichotomische val te raken betreft de poging van enkele taalkundigen om een aanpak te ontwikkelen die de diachronie verenigt met de synchronie en op deze manier een getrouw beeld van de talige realiteit geeft. Om niet meer de oude binaire terminologische onderscheiding te hoeven gebruiken, kiest Harris (1991) — ofschoon hij niet geheel de terminologie van de *Cours* (De Saussure 1916, 138–139) opgeeft — voor zijn methodologische aanpak liever het begrip *panchronie*. Door deze term kan hij niet alleen het verleden van het talige systeem, d.i. de diachronie, en zijn actuele toestand, d.i. de synchronie, maar ook in zekere mate zijn toekomst tezamen brengen. Op deze manier probeert Harris (1991, 47) de twee vaak gescheiden visies op taal samen te voegen:

---

⁴ Al dertig jaar vóór Keller wijst Sperber (1960) deze strikte tweedeling als *dwangbuis* (Eng. *strait-jacket*) af. Deze metafoor is ook later nog bij andere taalkundigen, bijvoorbeeld bij Christie (1980), te vinden.

An integrationalist redefinition [of linguistics, MK] [...] adopts a perspective which, in Saussurean terms, is neither synchronic nor diachronic but panchronic. It considers as pertinent to linguistic communication both the integration of present events with past events and anticipated future events.⁵

Hoe precies panchronie als een overbrugging van de kloof tussen diachronie en synchronie gebruikt kan worden, wordt in de volgende sectie besproken. Harris' laatste punt, de integratie van de structurele predicties, wordt daarna in de laatste sectie behandeld.

De historische discussie van de structuralistische dichotomie toonde dat de tweedeling tussen diachronie en synchronie al zeer vroeg kritisch beschouwd werd. Door deze theoretische tweedeling wordt de talige realiteit geïnterpreteerd. Het lijkt echter zinvoller om de theorie aan de talige realiteit aan te passen. Een poging om diachronie en synchronie in een betrouwbaar model van de taal te integreren (Harris 1991) is het emergente model dat in de volgende sectie behandeld wordt.

3. PANCHRONIE IN EEN EMERGENT MODEL VAN DE TAAL

Zowel de structuralistische claim dat synchronie het primaire perspectief op taal zou moeten zijn, als de claim dat alleen synchronie voor de sprekers toegankelijk is, is in strijd met de beginselen van het emergente model van taal (zie vooral Hopper 1987 en 1988, maar zie ook Givón 1999 voor een kritische beoordeling). In deze paragraaf wordt dit model inleidend besproken om in de volgende paragraaf gedetailleerder op de positie van de structurele toekomst te kunnen ingaan.

Zowel de term als het concept van emergente grammatica werden door Paul Hopper (1987 en 1988) geïntroduceerd. Zijn programmatische tekst richtte zich tegen de toen nog dominante structuralistisch-generatieve opvatting van menselijke taal. Hopper bekritiseerde met nadruk de visie van taal

⁵ Hoewel Harris zijn nieuwe perspectief als "in Saussurean terms [...] *panchronic*" karakteriseert, is dat eigenlijk niet het geval. Zoals al gezegd werd, wordt het begrip *panchronie* in de *Cours* (de Saussure 1916) gebruikt om naar die aspecten van menselijke taal te verwijzen die tijdloos zijn. In deze betekenis is *panchronie* in de *Cours* eerder met de taaluniversalia te vergelijken (vgl. Christie 1982, 7 en de inleidende sectie van dit artikel). Harris (1991), aan de andere kant, probeert met zijn *panchronie* eerder de oude dichotomie te overbruggen en kijkt daarbij bovendien naar de toekomst.

als een set van stabiele regels die het genereren van taaluitingen mogelijk maken. Tegelijkertijd claimde hij dat het systeem dat de generatieve grammatica bestudeert in echte, gesproken taal nooit voorkomt. Verder beklemtoonde Hopper (1987, 142) dat grammatica pas door de interactie tussen meerdere sprekers tot stand komt:

Grammar is hence not to be understood as pre-requisite for discourse, a prior possession attributable in identical forms to both speaker and hearer. Its forms are not fixed templates, but are negotiable in face-to-face interactions in ways that reflect the individual speakers' past experience of these forms, and their assessment of the present context, including especially their interlocutors, whose experiences and assessments may be quite different.

Het bovenstaande citaat toont enkele van Hoppers prioriteiten toen hij zijn concept van emergente grammatica formuleerde. Ten eerste (i) bekritiseert hij het idee van een onveranderlijk taalsysteem, d.w.z. het structuralistische concept van *langue* (De Saussure 1916). Ten tweede (ii) legt Hopper de nadruk op gesproken taal — wat overigens ook een impliciete kritiek op de generatieve grammatica is. Ten derde (iii) onderstreept hij de betekenis van het discours en van de gesprekspartner.

Concrete taaluitingen worden dus niet van een abstract systeem of van een set van abstracte regels afgeleid. Zij ontstaan *ad hoc* in contactsituaties met andere sprekers. Omdat deze situaties nooit identiek zijn maar alleen meer of minder vergelijkbaar kunnen zijn, ziet Hopper (1987, 141) de menselijke taal als “always in a process but never arriving, and therefore emergent”.

Bij elke interactie met anderen maken de sprekers gebruik van hun vroegere ervaringen. Daarmee wordt het oude structuralistische postulaat weerlegd dat de sprekers alleen toegang hebben tot de synchrone toestand van hun taal. Verdere consequenties van zijn model beschrijft Hopper echter niet. Bijvoorbeeld dat precies zoals de vroegere taaluitingen de actuele taaluitingen vormen, vormen de actuele taaluitingen de toekomstige taaluitingen. Dat kan op twee manieren gebeuren: ten eerste op een positieve manier, in d.z.w. dat een functionerende talige structuur later weer gebruikt wordt en ten tweede op een negatieve manier, d.z.w. niet succesvolle keuzes worden niet herhaald.

Hoppers emergente grammatica bleef natuurlijk niet zonder kritiek. Ten eerste formuleerde Hopper nooit een echte theorie en zijn model is schetsmatig gebleven. Ten tweede werd hij bekritiseerd (bijv. Givón 1999) omdat zijn visie op taal — en in dit opzicht lijkt hij sterk op Chomsky — te

radicaal is en geen tussenpositie toelaat.⁶ Hopper gaat ervan uit dat er geen stabiele structuren zijn en dat alle talige structuren altijd, op een willekeurig tijdstip aan het ontstaan zijn (vgl. echter *dynamische synchronie* bij Jakobson 1962).

In zijn discussie van panchronie constateert Stolz (1991) dat de term *panchronie* vaak als een motto gebruikt wordt zonder met de inhoud rekening te houden. Hetzelfde geldt zeker ook voor de termen *emergent* en *emergente grammatica*. Een van de weinige uitzonderingen is het radicale discours-gebaseerde grammaticale model van Himmelmann (1992).⁷ In zijn aanpak is het hem gelukt Hoppers maar ook Harris' theoretische stellingname tot een concreet kader om te vormen waarmee processen zoals grammaticalisatie en lexicalisatie zich laten beschrijven.

In de onderhavige paragraaf heb ik de emergente visie op grammatica gepresenteerd. Daarop voortbouwend worden in de volgende paragraaf de problemen van structurele toekomst en natijdigheid meer in detail besproken.

4. PANCHRONIE IN RECENTERE WERKEN

In de voorafgaande paragrafen werd meerdere keren naar het overzichtswerk van Stolz (1991) verwezen die zich met de verschillende interpretaties van panchronie vanaf het eerste gebruik van de term in de *Cours* (De Saussure 1916) bezighield. Vanaf het verschijnen van Stolz' artikel is echter relatief weinig gebeurd op het gebied van het panchronie-onderzoek. Naar mijn weten houden zich enkel twee werken (Heine, Claudi & Hünemeyer 1991; Himmelmann 1992) expliciet met dit probleem bezig. Hierna zal ik deze twee bijdragen gedetailleerder analyseren.

⁶ In dit opzicht ben ik het niet eens met Hoppers critici, zoals Givón (1999). Zoals ik Hoppers voorstel interpreteer, postuleert hij enkel het vermogen van talige structuren tot verandering. Grammatica karakteriseert Hopper (1987, 142) namelijk als “negotiable in face-to-face interactions in ways that reflect the individual speakers’ past experience of these forms, and their assessment of the present context.” Dat betekent niet dat grammatica steeds veranderen *moet*, steeds emergent *moet* zijn, zoals Givón veronderstelt. Het betekent slechts dat talige structuren *kunnen* veranderen indien dat door de context verlangd wordt. En zelfs in dat geval kan dat niet willekeurig gebeuren maar moeten de interne mogelijkheden van de gegeven taal gerespecteerd worden.

⁷ Himmelmann heeft zijn emergente model later in andere teksten (1997, 2004 en 2005) verder ontwikkeld. De beginselen die voor de onderhavige panchronie-discussie relevant zijn, blijven echter onveranderd.

Heine, Claudi & Hünemeyer (1991, 248–261) wijden een hoofdstuk van hun boek — een van de eerste monografieën over grammaticalisatie überhaupt — aan de theoretische vraag van de plaats van grammaticalisatie binnen de taalwetenschap. Zij vragen zich af of grammaticalisatie een onderzoeksobject voor de synchrone of voor de diachrone taalkunde vormt. Hun conclusie is dat grammaticalisatie een verschijnsel is dat tot geen van de twee of tot allebei moet behoren.

Om dat te beantwoorden, stellen Heine, Claudi & Hünemeyer (1991, 258) voor om het begrip panchronie te gebruiken. Daarbij beroepen zij zich aan de ene kant op de *Cours* (De Saussure 1916) en Hjelmslev (1928) en aan de andere kant op Christie (1982). Tegelijkertijd beklemtonen zij hun eigen prioriteiten, d.i. de rol van de menselijke cognitie en de verklarende rol van het diachrone perspectief. Daarnaast merken Heine, Claudi & Hünemeyer (1991, 259) op dat hun aanpak ook compatibel is met Hoppers (1987) emergente grammatica, omdat ook zij het constante streven naar structuur als basis van de menselijke taal zien. Wat de bruikbaarheid van de dichotomie diachronie-synchronie betreft, concluderen Heine, Claudi & Hünemeyer (1991, 258) het volgende:

All observations [...] point in the same direction: they suggest that for a theory of grammaticalization it is both unjustified and impractical to maintain a distinction between synchrony and diachrony.

Een jaar later, toen Himmelmann (1992) zijn bijdrage over een radicaal emergente visie van talige structuur publiceerde, uitte hij zich heel kort over deze problematiek. Aan de ene kant herhaalt hij de observatie onder andere van Heine, Claudi & Hünemeyer (1991) dat de tweedeling tussen diachronie en synchronie voor de studie van grammaticalisatie niet geschikt is. Aan de andere kant verwijst hij ook naar de problemen van de term panchronie, beschreven door Stolz (1991). Zijn conclusie is dat een panchron perspectief alleen dan mogelijk is als het niet als een hoger abstract niveau begrepen wordt.

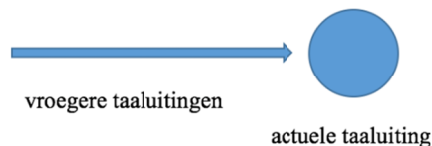
Daarmee zijn Heine, Claudi & Hünemeyer (1991) en Himmelmann (1992) echter voor de volgende vijftig jaar de laatste taalkundigen die zich met de vraag van panchronie expliciet bezighouden. Natuurlijk werd dit probleem in een aantal werken aangestipt (vgl. Kuteva 2001, 7), maar een uiteenzetting naar het voorbeeld van Stolz (1991) of ook Heine, Claudi & Hünemeyer (1991) bleef uit. Aan de andere kant moet gezegd worden dat

de beginselen van het panchrone perspectief in ieder geval impliciet in de absolute meerderheid van de teksten over grammaticalisatie zeker present zijn. Dit inzicht kan met de volgende woorden van Kuteva (2001, 9) samengevat worden:

The value of panchrony goes beyond its explanatory potential. The panchronic approach also provides us with a realistic description of language as a complex, dynamic system. Thus the approach applied here comes close to an understanding of grammar as emergent, where there exists no strict distinction between synchrony and diachrony but only continuous change.

5. DE POSITIE VAN DE STRUCTURELE TOEKOMST IN EEN PANCHRONE AANPAK

Wat echter wel uitbleef, was de discussie met betrekking tot een specifiek aspect van het panchrone perspectief. Al de interpretaties van panchronie die het begrip als het samenvoegen van diachronie en synchronie begrepen, beperken zich slechts tot een model dat in afbeelding (1) weergegeven wordt.

Afbeelding 1: Traditioneel panchronon perspectief op taal.

In verband hiermee merkt Stolz (1991) helemaal aan het einde van zijn tekst op dat hij tot nu toe in de werken over panchronie een belangrijke factor mist. Stolz' (1991, 67) observatie wordt hier in zijn geheel weergegeven:

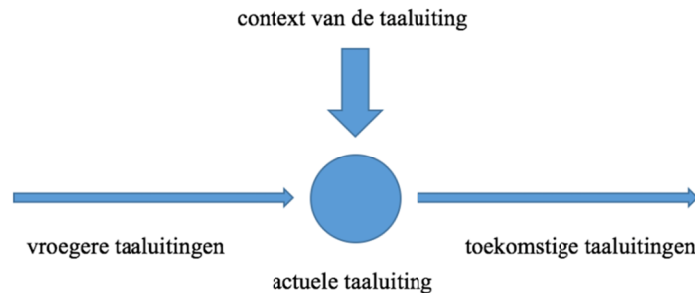
Bei den anfallenden definatorischen Arbeiten sollte m. E. ein besonderes Augenmerk auf einen Komplex gelegt werden, der in bisherigen Panchroniedefinitionen wenigstens explizit keine Rolle gespielt hat, den ich aber durchaus für berücksichtigenswert erachte. Ich denke hierbei an den Faktor Prädiktion. Während bei ganz schematischer Rollenzuweisung die [...] Diachronie [...] die strukturelle Vergangenheit bzw. Vorzeitigkeit, die [...] Synchronie hingegen die strukturelle Gegenwart bzw. Gleichzeitigkeit abdeckt, ließe sich noch ganz intuitiv vermuten, dass

ein panchroner Ansatz noch eine weitere Komponente als Aussage-skopos umfassen sollte, nämlich so etwas wie die strukturelle Zukunft oder Nachzeitigkeit, wobei sich die Domäne von Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft immer als relativ zu einem gewählten observationellen Ausgangspunkt verstehen.

Hoewel misschien de rol van de structurele toekomst in de panchrone benaderingen wel geïmpliceerd wordt, wat Stolz ook toegeeft, expliciet benadrukt wordt dit aspect meestal niet. Aan Stolz' opmerking hoeft men ook meer dan vijftwintig jaar later niets te veranderen. Ten eerste is het waar dat er in het algemeen altijd nog relatief weinig aandacht aan panchronie besteed wordt. Ten tweede is het in het bijzonder zo dat er in de (ook impliciet) panchrone modellen met de dimensie van natijdigheid niet genoeg rekening gehouden wordt. Een van de uitzonderingen is het al kort vermelde werk van Harris (1991) dat in wat volgt nog nader besproken wordt.

Impliciet wordt de rol van de structurele toekomst of natijdigheid bijvoorbeeld in het werk van Hopper (1987 en 1988) en Himmelmann (1992) verdisconteerd. Beide benaderingen werken echter met het beginsel dat de basis van het ontstaan van talige structuren, d.w.z. grammatica, het herhalen in discours is. Himmelmann (1992, 15) is in dit opzicht zeer expliciet en ziet twee mogelijke resultaten van dergelijke herhalingen. Er ontstaat of een nieuw taalteken of een patroon. In het eerste geval is het resultaat een nieuw, concreet talig teken, d.w.z. een nieuw woord. In het tweede geval resulteert het herhalen in een nieuw, abstract patroon, d.w.z. een nieuwe grammaticale constructie.

Elke instantie van dergelijke herhalingen, ook als conventionalisatie aangeduid, kan echter alleen dan tot stand komen als op het moment van de taaluiting de voortijdigheid, gelijktijdigheid en ten slotte ook natijdigheid samenvallen. De spreker gebruikt op dat moment (gelijktijdigheid, structureel heden) iets dat al gehoord of gebruikt werd (voortijdigheid, structureel verleden) en daardoor de basis voor latere soortgelijke taaluitingen legt (natijdigheid, structurele toekomst). In afbeelding (2) wordt dit panchrone scenario schematisch gerepresenteerd.

Afbeelding 2: Panchroon perspectief op taal met de dimensie van de natijdigheid.

Om deze reden pleit Stolz (1991, 67) voor een dynamische, panchrone herdefinitie van synchronie:

[Als Synchronie] darf nicht nur als derjenige Bereich angesehen werden, in dem Diachronie Relikte hinterläßt, sondern in dem sich zukünftige Entwicklungen abzuzeichnen beginnen.

De benaderingen van Harris (1991), Hopper (1987 en 1988) en Himmelmann (1992) brengen de diachrone en de synchrone visie van de taal (of van taalverandering) samen. Harris' begrip van panchronie bevat ook expliciet de toekomstige ontwikkelingen in de vorm van "anticipated future events." Een gedetailleerdere bespreking van de rol van de structurele toekomst blijft bij hem echter uit. Daarom wordt in de rest van deze bijdrage de rol van de natijdigheid (Stolz 1991) en van talige verwachtingen of predicties (Harris 1991) belicht.

Hoewel — of omdat — de discussie vooral theoretisch gevoerd wordt, worden nu kort enkele empirische bewijzen voor deze opvatting gepresenteerd. Er wordt daarvan uitgegaan dat de sprekers terwijl zij spreken op elk ogenblik (synchronie) hun taalgebruik aan de ene kant op hun ervaringen (diachronie) baseren en aan de andere kant ook met de potentiële structuren (toekomst) rekening houden. Deze claim wordt door de resultaten van grammaticalisatie-onderzoek, psycholinguïstische experimenten en systeemtheorie ondersteund.⁸

⁸ De methode die hier gekozen wordt, komt met het interdisciplinaire voorstel van Christie (1982) overeen. Zoals in het begin van dit artikel kort vermeld werd, pleitte Christie (1982, 7–8) voor een nieuwe, panchrone linguïstiek die gebruik maakt van de resultaten van diverse wetenschappelijke vakken. In dit opzicht is deze hier gepresenteerde theoretische schets ook panchroon

Ten eerste worden kort de resultaten van de grammaticalisatie-studies aangestipt. Voor de volgende discussie zijn vooral twee aspecten van belang: aan de ene kant de vaststelling dat de variatie van vandaag de basis voor de taalverandering van morgen kan vormen en aan de andere kant het feit dat taalverandering niet geheel arbitrair is maar onder andere bepaalde semantische trajecten volgt.⁹ Een overzicht van grammaticalisatieprocessen uit verschillende talen bieden Heine & Kuteva (2004) waarbij zij systematisch het begin- en het eindpunt van de processen aangeven.

Ten tweede laten resultaten van psycholinguïstische experimenten (Kamide 2008) zien dat sprekers op basis van hun communicatieve ervaringen in staat zijn bepaalde structuren te voorspellen. Dat heeft tot gevolg dat ze deze structuren meetbaar sneller kunnen verwerken. In dit verband vat bijvoorbeeld Diessel (2007, 124) de rol van frequentie voor het taalgebruik samen:

Since linguistic expressions are arranged in recurrent orders, the language user develops expectations as to which linguistic expressions may occur after a particular word or a particular category [...].

Ten derde wordt het panchrone model ook door de resultaten van het sociologische en systeemtheoretische onderzoek van Niklas Luhmann (1984) bekrachtigd. Daarop gebaseerd bespreekt Zeige (2011) de opvatting van menselijke maatschappijen als dynamische systemen en past dit model op talen toe. Zo toont hij overtuigend aan hoe taal — als vast bestanddeel van menselijke samenlevingen — ook een systeemkarakter bezit. Hoewel Zeige zelf de discussie over diachronie en synchronie, respectievelijk over panchronie, niet expliciet voert, bespreekt hij de rol van selecties voor taalontwikkeling. Hij beschrijft hoe een selectie van een gegeven taaluiting in het verleden de selectie van een taaluiting in het heden beïnvloedt en hoe deze dan de toekomstige verwachtingen laten ontstaan. Zijn discussie vormt een theoretisch fundament voor de eerste twee hierboven besproken punten. Zeige (2011, 145–146) vat de rol van selecties op de volgende manier samen:

Jede getroffene Selektion die zu Anschlusskommunikation führt, wird erwartbar und bestimmt so weitere Selektionen, die wiederum, wenn sie getroffen werden und erfolgreich sind, weitere Selektionen bestimmen.

---

omdat resultaten van de historische taalwetenschap, sociologie en psycholinguïstiek gecombineerd worden.

⁹ Hiervoor pleit ook Himmelmann (1992, 22–23) in zijn radicaal emergente model van grammaticalisatie.

Der sich öffnende Möglichkeitsraum erwartbarer Selektionen und die getroffenen Selektionen stehen mithin in einem zirkulären Verhältnis [...]: Die Systemgeschichte bestimmt die ereignishaften Selektionen, während die aktualisierten Selektionen in die Systemgeschichte eingehen. Strukturen sozialer Systeme sind damit nicht materiell, sondern Erwartungsstrukturen.

Voortbouwend op voornoemde drie punten doe ik verder het voorstel om Harris' (1991) panchronie met Hoppers (1987, 1988) emergente grammatica en met Himmelmanns radicaal model van grammaticalisatie te combineren. Het doel van deze theoretische constructie is een betrouwbaar beeld van de talige realiteit weer te geven en de theoretische dwangbuis van dichotomieën af te leggen. Met dit voorstel beoog ik verder de radicale claims van Hopper (1987, 1988), bekritiseerd in Givón (1999, 106), door het aanvullen van het aspect van de verwachtingen in evenwicht te brengen. Terwijl Hoppers emergente grammatica de innovatieve, instabiele karakter van taal beklemtoont, fungeren de predicties per definitie conserverend.

7. SAMENVATTING EN CONCLUSIES

Op de voorafgaande pagina's werd het thema van het panchrone perspectief op taal besproken. Bijzondere aandacht werd daarbij aan de positie van de panchronie in het kader van het grammaticalisatie-onderzoek besteed.

Allereerst werd de geschiedenis van de term panchronie kort belicht samen met een discussie betreffende de motivatie voor een alternatief naast de traditionele dichotomie diachronie-synchronie. In deze context werd ook de hiërarchie van de twee perspectieven besproken waarbij beide extreme posities, d.i. voorrang van de diachronie en voorrang van de synchronie, bekritiseerd werden. Verder kwam het radicale voorstel van de emergente grammatica aan bod. Er werd ook nader op de impliciet geaccepteerde maar niet gearticuleerde, wezenlijke rol van het overwinnen van het structuralistische denken met betrekking tot grammatica ingegaan.

In het laatste deel van het onderhavige artikel werd nadruk op de structurele toekomst in een panchroon begrepen emergent taalmodel gelegd. Meestal werd namelijk als panchroon enkel de samenvoeging van synchronie, d.w.z. gelijktijdigheid, en diachronie, d.w.z. voortijdigheid, begrepen. In deze bijdrage heb ik het belang van de derde dimensie, de structurele toekomst of natijdigheid, behandeld. Dit aspect heb ik met de volgende drie

voorbeelden geïllustreerd: ten eerste de resultaten van het grammaticalisatie-onderzoek, ten tweede de resultaten van psycholinguïstische experimenten, ten derde de resultaten van de systeemtheorie zowel in de taalkunde als in de sociologie.

De onderhavige bijdrage had vooral twee doelen: ten eerste een expliciete discussie van de panchrone visie op taal die niet door structuralistische dogma's ingeperkt wordt en ten tweede, binnen dit panchrone perspectief, een beklemtoning van de rol van de structurele toekomst. Door het samenvoegen van de genoemde aspecten kan een realistisch beeld van de menselijke taal en van haar grammaticale structuur ontstaan. Binnen dit panchrone model zijn alle taaluitingen als januskoppen te begrijpen. Aan de ene kant kunnen deze alleen geproduceerd worden op basis van al de vroegere taaluitingen en ervaringen van de spreker. Aan de andere kant wordt door hun uiting de basis gelegd voor toekomstige taaluitingen. Dit geldt tegelijkertijd zowel voor de taaluitingen van een enkel individu als voor een gegeven taalsysteem dat door alle taaluitingen van al de sprekers van een bepaalde taal gevormd wordt.

REFERENTIES

- Chomsky, Noam. 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Christie, William M., Jr. 1982. 'Synchronic, diachronic, and panchronic linguistics.' In J. Peter Maher, Allan R. Bonhard & E.F. Konrad Koerner (eds.). *Papers from the 3rd International Conference on Historical Linguistics*, 1–10. Amsterdam: John Benjamins.
- Coseriu, Eugenio. 1974. *Synchronie, Diachronie und Geschichte. Das Problem des Sprachwandels*. Übersetzt von Helga Sohre. München: Wilhelm Fink.
- Diessel, Holger. 2007. 'Frequency effects in language acquisition, language use, and diachronic change.' *New Ideas in Psychology*, 25: 108–127.
- Givón, Talmy. 1999. 'Generativity and Variation. The Notion 'Rule of Grammar' Revisited.' In Brian MacWhinney (ed.). *The Emergence of Language*, 81–114. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Harris, Roy. 1991. 'On redefining linguistics.' In Hayley G. Davis & Talbot J. Taylor (eds.). *Redefining linguistics*, 17–68. London: Routledge.
- Heine, Bernd, Ulrike Claudi & Friederike Hünemeyer. 1991. *Grammaticalization. A conceptual framework*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Heine, Bernd & Tania Kuteva. 2004. *World Lexicon of Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Himmelman, Nikolaus P. 1992. *Grammaticalization and Grammar*. Köln: Universität zu Köln.
- Himmelman, Nikolaus P. 1997. *Deiktikon, Artikel, Nominalphrase. Zur Emergenz syntaktischer Struktur*. Tübingen: Max Niemayer.
- Himmelman, Nikolaus P. 2004. 'Lexicalization and grammaticalization: Opposite or orthogonal?' In Walter Bisang, Nikolaus P. Himmelman & Björn Wiemer (eds.). *What makes*

- grammaticalization? A look from its fringes and its components*, 21–42. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Himmelmann, Nikolaus P. 2005. 'Gram, construction, and class formation.' In Clemens Knobloch & Burkhard Schaefer (eds.). *Wortarten und Grammatikalisierung. Perspektiven in System und Erwerb*, 79–93. Berlin: Walter de Gruyter.
- Hjelmslev, Louis. 1928. *Principes de grammaire générale*. København: Bianco Lunos.
- Hopper, Paul J. 1987. 'Emergent grammar.' In Joe Aske, Natasha Beery, Laura Michaelis & Hana Filip (eds.). *Berkeley Linguistics Society. Proceedings of the Thirteenth Annual Meeting, February 14–16, 1987: General Session and Parasession on Grammar and Cognition*, 139–157. Berkeley, CA: Berkeley Linguistics Society.
- Hopper, Paul J. 1988. 'Emergent Grammar and the A Priori Grammar Postulate.' In Deborah Tannen (ed.). *Linguistics in context: Connecting observation and understanding*, 117–134. Norwood, NJ: Ablex.
- Jakobson, Roman. 1962. 'Freitag, 2. 10. 1959. Vormittagssitzung.' In Georg Friedrich Meier (ed.). *Zeichen und System der Sprache. II. Band. Veröffentlichung des 1. Internationalen Symposiums „Zeichen und System der Sprache“ vom 28. 9. bis 2. 10. 1959 in Erfurt*, 50–56. Berlin: Akademie Verlag.
- Kamide, Yuki. 2008. 'Anticipatory Processes in Sentence Processing.' *Linguistics and Language Compass*, 2, 4, 647–670.
- Keller, Rudi. 1990. *Sprachwandel. Von der unsichtbaren Hand in der Sprache*. Tübingen: Francke.
- Kiparsky, Paul. 1968. 'Linguistic universals and linguistic change.' In Emmon Bach & Robert T. Harms (eds.). *Universals in linguistic theory*, 171–210. New York, NY: Holt, Reinhart and Wilson.
- Kuteva, Tania. 2001. *Auxiliation. An inquiry into the nature of grammaticalization*. Oxford: Oxford University Press.
- Lehmann, Christian. 1985. 'Grammaticalization: synchronic variation and diachronic change.' *Lingua e Stile* 20: 303–318.
- Luhmann, Niklas. 1984. *Soziale Systeme*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Paul, Herman. 1920. *Prinzipien der Sprachwissenschaft*. 5de uitgave. Halle an der Saale: Max Niemeyer.
- Saussure, Ferdinand de. 1916. *Cours de linguistique générale*. Publié par Charles Bally & Albert Sechehaye. Avec la collaboration de Albert Riedlinger. Lausanne: Payot.
- Schuchardt, Hugo. 1917. 'Rezension von „Ferdinand de Saussure: Cours de linguistique générale“.' *Literaturblatt für Germanische und Romanische Philologie* 38, 1/2: 1–9.
- Sperber, Hans. 1960. 'Linguistics in a strait-jacket.' *Modern Language Notes* 75, 3, 239–252.
- Stolz, Thomas. 1991. 'Panchronie: (nicht nur) ein terminologisches Problem.' In Benedikt Boretzky, Werner Enninger, Benedikt Jeßing & Thomas Stolz (eds.). *Sprachwandel und seine Prinzipien. Beiträge zum 8. Bochum-Essener Kolloquium über „Sprachwandel und seine Prinzipien“ vom 19.10. – 21.10. 1990 an der Ruhruniversität Bochum*, 51–70. Bochum: Brockmeyer.
- Zeige, Lars Erik. 2011. *Sprachwandel und soziale Systeme*. Hildesheim: Olms.

STRUKTURALNA PRZYSZŁOŚĆ, PRZEWIDYWANIA, PÓŹNIEJSZOŚĆ
ORAZ KSZTAŁTUJĄCA SIĘ GRAMATYKA —
DYSKUSJA NAD PANCHRONIĄ

Streszczenie

W artykule badam dwie teoretyczne koncepcje odnoszące się do rodzajów struktur gramatycznych. Na początku omawiam pojęcie *panchrony* (panchronii) jako nieredukcjonistycznej alternatywy dla strukturalnej dychotomii diachronii vs. synchronii. Kolejno krótko wprowadzam podejście emergentystyczne do języka, które odrzuca pomysł języka statycznego, inaczej mówiąc — ideę języka jako systemu stabilnego. Następnie pokazuję, jak panachroniczny obraz języka wpływa na podejście emergentystyczne. Mianowicie odznaczam wagę strukturalnej *posteriority* (późniejszości), która jest często pomijana w tradycyjnych modelach gramatycznych, a rozumiana tylko w tych emergentystycznych. Emergentną naturę języka można określić tylko wtedy, gdy strukturalne przewidywania osoby mówiącej też są brane pod uwagę, co zresztą podważam. Oprócz łączenia strukturalnego *anteriority* (pierwszeństwa), tj. diachronii, strukturalnej *contemporaneity* (teraźniejszość), tj. synchronii, musi też zostać wzięta pod uwagę strukturalna późniejszość. W tym przypadku przecież każdy mówca w każdej wypowiedzi opiera się na swoich wcześniejszych doświadczeniach językowych, a tym samym — do pewnego stopnia — tworzy swoje przyszłe wypowiedzi.

Przełożyły mgr Beata Sprawka i mgr Agnieszka Flor-Górecka

Słowa kluczowe: panchronia; diachronia; synchronia; gramatyka emergentna; przewidywania; strukturalna późniejszość.

STRUCTURAL FUTURE, PREDICTIONS, POSTERIORITY
AND EMERGENT GRAMMAR: A CONTRIBUTION TO THE DISCUSSION
ON PANCHRONY

Summary

In this article, I investigate two theoretical concepts pertaining to the nature of grammatical structures. Firstly, I discuss the notion of panchrony as a non-reductionist alternative to the structuralist dichotomy of diachrony versus synchrony. Secondly, I shortly introduce the emergentist approach to language that rejects the idea of language as a static, stable system. Afterwards, I am going to show how a panchronic view of language benefits the emergentist approach. Namely, I am going to stress the importance of the structural posteriority which is often neglected in traditional grammar models and only implied in emergentist ones. The emergent nature of language, as I am going to argue, can only be described if the speakers' structural predictions are taken into account as well. Apart from combining the structural anteriority, i.e. diachrony, and structural contemporaneity, i.e. synchrony, structural posteriority has to be taken into account as well. In that case, every speaker in every utterance builds upon their earlier linguistic experience and thereby—to some degree—forms their future utterances.

Key words: panchrony; diachrony; synchrony; emergent grammar; predictions; structural posteriority.